

МІФ ТА ПРАВДА ПРО 130 «НАРОДІВ» В УКРАЇНІ

Валентина Борисенко

УДК 314.117(477)

У статті розглядається важливе питання етнічної взаємодії українців та представників різних етнічних спільнот; на основі статистики спростовується пропагандистський міф про 130 «народів» України; порушується питання про інтеграцію етнічних груп в українське суспільство.

Ключові слова: політична міфологія, статистика, українці, етнічні групи, міжетнічна злагода, демократія.

В статье рассматривается важный вопрос этнического взаимодействия украинцев и представителей разных этнических групп; на основании статистики развенчивается пропагандистский миф о 130 «народах» Украины; затрагивается вопрос об интеграции этнических групп в украинское общество.

Ключевые слова: политическая мифология, статистика, украинцы, этнические группы, межэтническое согласие, демократия.

The article deals with the important issue of ethnic interaction of the Ukrainians with representatives of various ethnic communities and disproves the propaganda myth of 140 *nations* of Ukraine on the basis of statistics, as well as raises the question of integration of ethnic groups into the Ukrainian society.

Keywords: political mythology, statistics, Ukrainians, ethnic groups, interethnic concord, democracy.

Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Т. Рильського НАН України планує поглиблювати вивчення етнокультурних процесів у південно-східних регіонах України, досліджувати проблеми ідентичності й об'єктивно висвітлювати проблеми трансформації традиційної культури та самосвідомості.

Відомо, що рівень демократії в суспільстві вимірюється також толерантним ставленням до представників інших національностей. У різних країнах проблеми з іноетнічним вкрапленням вирішуються по-різному. Зокрема, російські іммігранти в Польщі розуміють, що без знання польської мови вони не зможуть інтегруватися до культури країни нового проживання. Тому російські дослідники проблем національних меншин у Польщі переконані, що знання росіянами польської мови дає їм можливість комфортніше почуватися в польському оточенні [2, с. 56]. Постає питання, чому так «некомфортно» росіянам спілкуватися українською мовою в Україні. Чи легше вивчити польську?..

Прискорена ситуація з русифікацією населення через приплив мігрантів із Росії спостерігалася в повоєнний час і в країнах При-

балтики, зокрема в Латвії. Для збереження національної ідентичності й культурних цінностей у законодавство Латвійської Республіки було внесено низку змін про прийняття громадянства. До умов надання латиського громадянства для російськомовного населення входило також знання латиської мови. Спочатку це викликало певне невдоволення російськомовної етнічної групи, проте поступово все ж таки латиську мову почали вивчати більше. Особливо важливо, що поряд зі здачею іспиту з латиської для прийняття громадянства необхідно було підписати обіцянку вірності Латвійській Республіці [10, с. 266].

Чому сьогодні війна на Сході України? Ми не подбали про формування правдивих знань з історії та культури України чи нічогосінько не зробили для дерусифікації цього краю? Очевидно, що п'ятою колоною була спланована політика розпалювання ненависті до всього українського.

Однією з найактуальніших проблем сьогодення є досягнення міжетнічної злагоди в Україні, яка послаблена зовнішнім військовим втручанням під гаслом захисту «русскоязычного міра». Звісно, реальним механізмом є взаємо-

розуміння між різними політичними силами, соціальними прошарками та етнічними спільнотами. Традиція толерантного ставлення до представників інших етнічних груп в Україні має свої давні витоки. Це Володимир Мономах повчав: «Найбільше шануйте гостя, звідки б він до вас не прийшов: простий чи знатний, чи посол...» [9, с. 177–178]. На початку ХХ ст. видатний український державник В'ячеслав Липинський у «Листах до братів-хліборобів» зауважував: «У книзі цій поняття Нації отожднюється з поняттям Держави... Коли я пишу в цій книзі про нас — “ми, українські націоналісти” — то це значить: ми, що хочемо Української Держави, обіймаючи всі класи, мови, віри і племена Української Землі» [7, с. 13]. Цей принцип Україна повністю втілює в життя.

У ХХІ ст. в традиціях українців зберігається звертання старших людей до незнайомця найласкавішими словами: «синку, доню...». На побутовому рівні українці добре ставляться до представників інших етнічних спільнот. Їм легко дається вивчення мов: російської, польської, угорської, словацької, румунської та ін., тому вони просто спілкуються із сусідами іноетнічного походження.

Забезпечення прав етнічних груп стало одним із провідних політико-правових напрямів діяльності у процесі становлення незалежної Української держави. Першим юридичним актом, де зафіксовано рівні права всіх етнічних груп, які населяють Україну, стала Декларація про державний суверенітет. У ній проголошено, що держава забезпечує рівність перед законом усіх громадян незалежно від походження, соціального і майнового стану, расової та національної належності, статі, освіти, мови, політичних поглядів, релігійних переконань, роду та характеру занять, місця проживання та інших обставин.

У листопаді 1991 року Верховна Рада України прийняла Декларацію прав національностей, у якій сформульовано принципи політики молодої Української держави. У документі акцентується на тому, що наша держава гарантує всім народам, національним

групам, громадянам, які проживають на її території, рівні політичні, соціальні, економічні й культурні права. Закон про національні меншини в Україні, прийнятий Верховною Радою в червні 1992 року, конкретизував і чітко визначив низку положень, декларованих у двох попередніх документах.

Ставлення України як держави до вирішення національно-культурних і мовних проблем закріпила Конституція, прийнята 28 червня 1996 року на п'ятій сесії Верховної Ради України.

В Україні, як і інших країнах світу, на пограниччі наявні змішані поселення, що формувалися в різні історичні періоди і з різних причин. Отже, важливими є такі головні чинники, як геополітичне розташування етнічного ареалу, культурно-історична самототожність етнічної групи, релігійний чинник і найголовніше — правдива інформація про історичні корені кожної етнічної групи, що опинилася в іноетнічному оточенні. До останнього часу давався знаки сфальсифікований міф про «колыску братніх народів», який набув особливої пропаганди у ХХ ст. й досі повністю не спростований. Слід зауважити, що антидержавна міфологія почала активно відроджуватися зі здобуттям Україною незалежності. Антиукраїнські сили активно пропагували міфи про «меншовартість української культури», про трагічний наслідок від розриву економічних зв'язків із Росією, але головним став міф про **130 «народів» в Україні**, щоб показати безправність корінного народу на своїй землі. Завдяки ЗМІ і підручникам міф набув такого поширення, що й сьогодні кожен зустрічний буде називати цю цифру, навіть не задумуючись, а хто вони ці «народи», де взялися, відколи живуть в Україні. Хоча науковці (В. Наулко, В. Євтух, Т. Ємець та ін.) у своїх працях неодноразово стверджували, що в Україні за переписом 2001 року, окрім 37,6 тис. (77,8 %) українців, є представники ще **15 етнічних спільнот**. Аж ніяк не 130. Це росіяни — 8,334 тис. (17,3 %), білоруси 275,8 тис. (0,6 %), молдавани 258,6 тис. (0,5 %), болгары — 204,6 тис. (0,4 %), угорці — 156,6 тис.

(0,3 %), румуни — 151 тис. (0,3 %), поляки — 144,1 тис., а решта становлять 0,2–0,1 %: євреї — 103,6 тис., вірмени — 99,9 тис., греки — 91,51 тис. татари — 73,3 тис., роми — 27,6 тис., азербайджанці — 45,2 тис., німці — 33,3 тис., гагаузи — 31,9 тис. осіб [4, с. 6–8]. У порівнянні з переписом 1989 року, крім азербайджанської, вірменської та румунської груп, простежується певне скорочення цих спільнот через міграцію.

Ще зовсім недавно вчені переконливо зазначали: «...історичний досвід і специфічний статус України (або її частин) у складі різних етнополітичних організмів дає підстави стверджувати, що їй завжди були властиві засади міжетнічної толерантності. У новітніх умовах ця теза підтверджується численними етносоціологічними дослідженнями» [4, с. 27]. Хто ж тоді готував таку масштабну провокацію протистояння на Донбасі? Відповідь частково можна знайти в публікаціях майже десятилітньої давності. Занепокоєння з приводу прискорених асимілятивних процесів у тому регіоні висловив неупереджений працівник Донецького обласного краєзнавчого музею В. Ціміданов. Він звернув увагу, що в них дуже слабо практикуються саме етнографічні дослідження, та й ті здебільшого спрямовані на вивчення греків Приазов'я. Дослідник констатує факт, що відбувається посилення денаціоналізація українського населення Донбасу і вбачає причину в цілеспрямованій політиці русифікації «неруського» населення, яка «особенно интенсивная в послевоенные годы и подкреплявшаяся репрессиями» [11, с. 98]. Далі автор зауважує, що українське населення Донбасу чекає доля українців Кубані, західних районів Курської, Белгородської та Воронежської областей Російської Федерації, де протягом кількох десятиліть українці стали росіянами.

Названі вище **15 спільнот** проживають переважно компактно: угорці й румуни — у Закарпатській області, румуни — у Чернівецькій, греки — у Донецькій (у Маріуполі й навколишніх 22 селах), гагаузи — в Одеській, євреї — найбільше в Києві, Одесі, Харкові, Дніпропетровську. Україна забезпечує підготовку вчителів для загальноосвітніх навчальних закладів та

класів з українською, російською, кримськотатарською, угорською, польською, румунською, словацькою та болгарською мовами навчання. Отже, наша держава турбується про забезпечення розвитку освіти та культури всіх етнічних груп, які становлять навіть 0,5–0,1 % від загальної кількості населення в Україні.

Варто звернути увагу на той факт, що роздмухування міфу про поліетнічність населення України розпочалося ще з початку утвердження радянської влади. Уже тоді партія більшовиків намагалася відібрати право в українців на їхню культуру, мову, національну ідентичність. Для порівняння наведемо дані про етнічні спільноти з перепису 1926 року, з яких видно, що українці становлять 23,3 млн, росіяни — лише 2,6 млн населення, а за переписом 2001 року — 8,3 млн (за переписом 1989 р. — 11,3 млн). Тобто за ХХ ст. їхня чисельність збільшилася майже в 4,5 рази. Отже, більшість із них мігранти в першому та другому поколіннях. Це стверджує й російський довідник (Русские в современном мире. — М., 1983). За переписом 1926 року в Україні проживало 1,6 млн євреїв, які здебільшого мешкали в містах та містечках, згадуються поляки (476 тис.), а також німці, молдавани, греки, болгары, білоруси, чехи. Проте тут не згадується про 130 «народів», відсутні підрахунки Закарпаття й Буковини з відомих причин (не враховані угорці та румуни). У підсумках цього перепису є досить важливі для нас уточнення, які варто пам'ятати й сьогодні: **«Перепис цілком ствердив те, про що знали всі, хто вивчав національний склад населення України, але про що до недавнього часу зовсім неправдиве уявлення було і серед досить освіченої частини суспільства, а саме, що на Україні зовсім не зустрічаємо ані великої національної розмаїтості, ані великої національної «черезполосици».** На найчисленнішу національність — українців — припадає дуже, порівнюючи, високий відсоток — 80,1 %, при чому весь терен республіки українці посідають компактною масою, скрізь щільно підходячи до самих границь, не говоримо — з Польщею або

Румунією, але й з сусідніми радянськими республіками... Далі йде розподіл по округах і районах, де переважно більшість складають українці, і зазначається, що коли оперувати не округами, а районами, то й тут побачимо лише три пограничні райони з більшістю не українців, а росіян: Сорокинський і Станично-Луганський райони на Луганщині та Путивльський на Глухівщині» [6, с. 11].

Хто ж ті загадкові **решта «народів»?** До понад 36 етнічних спільнот, які налічують від однієї до десяти тисяч і живуть переважно розпорошено в містах України, належать корейці, узбеки, мордвини, казахи, латиші, таджики, башкири та ін. Вони ніде в Україні не проживають компактно. Це здебільшого мігранти часів радянського періоду, які за направленням приїхали в Україну на роботу, узяли змішані шлюби. Радянська влада дуже дбала, щоб розчиняти українську націю представниками інших етнічних груп. Зрештою, така тактика була притаманна всім імперіям. Та навіть для цих представників національних спільнот, які дисперсно проживають в Україні, працюють культурно-освітні центри та недільні школи. Їхній діяльності сприяють органи управління освітою, національно-культурні товариства. У центрах і недільних школах вивчають азербайджанську, афганську (пушту), білоруську, болгарську, вірменську, італійську, корейську, литовську, молдовську, німецьку, новогрецьку, польську, татарську, турецьку, чеську мови, мову іврит, історію, культуру та традиції етнічних спільнот.

Україна в питанні ставлення до етнічних груп є однією з найдемократичніших країн у світі. Тут важливо, щоб не забути ще й таку спільноту, як українці, які за свою мову, символіку, належність втрачають життя. Вони на своїй землі «укропи», «бандеровці», «хахли», «фашисти».

До цих міфічних «народів» належать ще 79 спільнот (з тих видуманих 130 «народів»), які за чисельністю налічують від трьох осіб до кількох сотень. Серед них: алеути — 6 осіб, юкагири — 12, євреї середньоазіатські — 13,

ітельмени — 18, тофалари — 18, долгани — 26; сподобалося в Україні енцям, бо в 1989 році за переписом був лише один, а за переписом 2001 року їх стало 26, нганасанам — у 1989 році був 1, у 2001-му — 44, удегейцям — 42, мансі і тувинцям — 43 особи. Гадаю, що немає потреби перераховувати всі малочисленні спільноти. Хай собі живуть на здоров'я. Ласкаво просимо.

Наші північні сусіди вже карту нам намалювали, де весь південь і схід — це так звана Новоросія. Ще й Харківщину туди не забули притулити, хоча вона ніколи не входила до Новоросії, яка була штучним тимчасовим утворенням. Це утворення, як відомо, існувало з 1764 року. До його складу ввійшли Нова Сербія, Слов'яносербія, Українська лінія. Адміністративний центр був у Кременчуці. У 1783 році (через 19 років) Новоросійську губернію було ліквідовано. Знову її було утворено в 1797 році, а в 1802-му поділено на Миколаївську (з 1803 р. — Херсонська), Катеринославську і Таврійську губернії, бо на їхній території переважало українське населення.

Тут найкраще звернутися до думки російських істориків, котрі бачили загарбницьку причину з боку росіян у виникненні цієї Новоросії. Це наприкінці ХІХ ст. Олександра Єфименко (росіянка за походженням), яка зосередила увагу на вивченні історії українського народу, об'єктивно висвітлювала історичний процес, що відбувався в ХVІ—ХVІІІ ст. на терені південної території України. Високу оцінку її працям з історії України свого часу дав історик Д. Багалій. Він зазначав: «Олександра Яківна була людиною з надзвичайно розвиненим розумом... з кришталево чистими душею й серцем, з надзвичайно підвищеною етикою й постійним шуканням правди й добра, що правили в неї за основу для історичних подій» [1, с. 15]. Тож годі сумніватися в її глибокому та об'єктивному аналізі подій на Півдні України. О. Єфименко чітко охарактеризувала процес освоєння, загосподарювання та заселення цієї території українськими козаками, які поступово із зимівників утворювали хутори, поселення зі своїми родинами. Вона детально описує основні заняття козаків,

їхню роль у розвитку торгівлі, забезпечення духовності населення, будівництво церков і шкіл при них, зокрема й для навчання хоровому співу підлітків і дорослих. Указуючи на великі господарства, які неможливо було створити за короткий час, дослідниця наводить приклад, який подаємо мовою оригіналу: «Хозяйство зимовника состояло из хлебопашества и скотоводства. Посевы озимого хлеба были не в обычае: сеялись просо, овес, ячмень, гречиха, горох, также кукуруза, которую разводили на огородах вместе с огурцами, капустой, тыквой, луком и чесноком... Всюду в высокой траве лугов, на степных курганах чернелись пастушья «коши», т. е. войлочные кибитки, около которых паслись целые табуны лошадей, огромные стада рогатого скота и овец. Как обширны были эти хозяйства у запорожцев, видно между прочим из таких цифр: при одном внезапном набеге татар у полковника Колпака было уведено 1200 овец, 127 лошадей и 300 голов рогатого скота, у другого казака взято было 250 лошадей и 70 волов, еще у одного казака — 5000 овец и т. д.» [5, с. 349].

О. Єфименко зазначає, що головною причиною насильницького знищення Запоріжжя були апетити росіян на землі та господарство козаків. З початку 50-х років XVIII ст. російський уряд поселяє тут сербів, причому одну частину селять у північно-західних степах Запоріжжя й утворюють так звану Новосербію із центром у Єлисаветграді, а другу — на лівобережжі між Бахмутом і Луганню й утворюють Слов'яносербію. На північному кордоні Запоріжжя поселили військові поселення, і воно опинилося ніби в мішку. Довершив знищення Запоріжжя і маєностей козаків відомий генерал-губернатор Новоросії Потьомкін, який правдами й неправдами забирав майно козаків і, застосувавши несподівано війська, змусив їх залишити рідні місця. Запорізька земельна й майнова спадщина була поділена між російськими вельможами: територію обох Січей у кількості 100 тис. десятин отримав князь Вяземський, стільки ж — князь Прозоровський [5, с. 357]. У другій половині XVIII ст. йшло активне заселення Півдня України, на-

самперед українцями з Правобережжя та Лівобережжя України. За статистикою, українці становили тут домінуючу більшість, хоча були і вкраплення російських, грецьких та німецьких поселень.

І якщо наш північний сусід не знає, чому нібито більшовики віддали Україні колишню Новоросію, то знову звернемося до статистики. За переписом 2001 року українців проживає: у Дніпропетровській області — 79,3 %, Донецькій — 56,8 %, Запорізькій — 70,7 %, Кіровоградській — 90,1 %, Луганській — 57,98 %, Миколаївській — 81,91 %, Одеській — 62,815, Херсонській — 82 %, Харківській — 70,75 % [8, с. 42–47].

За даними відомих російських істориків — Є. Дружиніної, В. Кабузана, О. Єфименко та українських — Д. Багалія й інших, ця територія була загосподарена українцями значно раніше, і вони тут становили абсолютну більшість у минулі століття. Інші російські етнологи Ю. Іванова й Л. Чижикова у своїй праці «Культурно-бытовые процессы на юге Украины» (М., 1979) також зазначають, що переважаючим населенням тут є українці, а росіян та інших колоністів (греків, болгар, німців) активно заселяли у XVIII ст. [12, с. 17]. Перепис 2001 року лише підтверджує ці історичні відомості.

Можна ще раз підкреслити, що моноетнічних країн (де б усі жителі були однієї національності) у світі вже не існує. Українці довели свою толерантність і гостинність до представників навіть малочисленних етнічних груп. Та потужна асиміляція українського населення на своїй рідній землі призвела до війни, бо наш північний сусід тепер захищає «градами» й танками «руській мір». Академік НАН України Іван Дзюба неодноразово зазначав, що «офіційна пропаганда активно експлуатує визначення на кшталт: “народи України”, “Україна — багатонаціональна республіка” і сенс таких формул зрозумілий — поставити під сумнів право українського народу вирішувати долю своєї Вітчизни» [3, с. 12]. І маємо наслідок цієї політики. Замість того, щоб пропагувати інтеграцію культур етнічних груп до українського суспільства, ви-

ховувати повагу до культурних цінностей українців, уряд і надалі немовби не бачить загрози руйнування державності через міфологічні теорії 130 «народів», надмірну поліетнічність та нібито дбає про міжетнічну злагоду.

11 березня 2015 року було проведено парламентські слухання на тему «Роль, значення та вплив громадянського суспільства на формування етнонаціональної політики єдності в Україні», де знову у виступах звучала цифра про 130 «народів», про відміну для етнічних груп незалежного тестування з української мови. Слід наголосити, що в багатьох виступах не було згадано про відверту українофобію, про знищення української преси, потужне зросійщення ЗМІ, про ярликування українців у проросійських засобах масової інформації «укропами» і «бандерівцями», «хахлами» і «фашистами», про побиття за українську державну символіку, за право розмовляти українською мовою, наругу над державним прапором, про знищення українських пам'яток, про необхідність захисту української культури та історії від фальсифікації, що, звісно, ніколи не зможе привести до міжетнічної злагоди. У розроблених рекомендаціях ініціатори парламентських слухань відзначили необхідність **посилення популяризації поліетнічності та багатокультурності (хоча європейські держави офіцій-**

но відмовилися від мультикультурності, а сповідують політику адаптації меншин до народу, на території якого вони проживають), про створення Комісії з питань протидії расовій та етнічній дискримінації (постає питання, хто ще, окрім самих українців, зазнає дискримінації в Україні) і жодного слова про розвиток культури українців і інтеграцію меншин в українське суспільство.

Лише політика інтеграції всіх регіонів до українського простору приведе до міжетнічної злагоди. Великий вчений Олександр Русов слідом за поляками В. Антоновичем і Т. Рильським писав, що він за походженням росіянин, а за національністю — українець. «Я живу серед цього народу і буду служити на благо його розвитку», — зазначав він. Разом зі своєю дружиною Софією Русовою (не українкою за походженням) вони багато зробили, аби українці здобували освіту рідною мовою.

Отже, тільки правдива, об'єктивна історія України, інтеграція в українське суспільство етнічних груп, що тут проживають, розвиток української культури приведуть до міжетнічної злагоди. Як ми вже зазначали, українці толерантно ставляться до культурних запитів представників усіх етнічних груп, навіть малочисленних, і у відповідь чекають на взаємну повагу до своєї мови та культури.

1. Багалій Д. І. Харківська доба діяльності Олександри Яковлевни Єфименкової (1879–1906 рр.) // Збірник науково-дослідчої кафедри історії української культури. – Харків, 1930. – Т. 10.

2. Ганцкая О. А., Григорьева Р. А. Русское население Польши // Меняющаяся Европа. Проблемы этнокультурного взаимодействия. – Москва, 2006.

3. Дзюба І. Між культурою і політикою. – Київ, 1998.

4. Євтух В. Б., Троциньський В. П., Галушко К. Ю. та ін. Етнонаціональна структура українського суспільства : довідник. – Київ, 2004.

5. Єфименко А. Я. История украинского народа. – Киев, 1990.

6. Короткі підсумки перепису населення України 17 грудня року 1926. Національний і віковий склад, рідна мова та письменність населення. Центральне статистичне управління УСРР. – Харків, 1928. – Т. 5. – Вип. 2. – С. XI.

7. Липинський В. Листи до братів-хліборобів про ідею і організацію українського монархізму, писані 1919–1926. – Відень, 1926.

8. Національні меншини в Україні. Інформаційно-бібліографічний покажчик. – Київ, 2003.

9. Повість минулих літ. – Київ, 1989.

10. Устинова М. Я. Проблемы становления и развития гражданского общества в Латвийской республике. (1990–2000-е годы) // Меняющаяся Европа. Проблемы этнокультурного взаимодействия. – Москва, 2006.

11. Цимиданов В. В. Особенности областной этнографии // Літопис Донбасу. – Донецьк, 2006. – № 14.

12. Чижикова Л. Н. Русско-украинские этнокультурные связи в южных районах Украины // Культурно-бытовые процессы на юге Украины. – Москва, 1979.